

नेपाल खाद्य सुरक्षा बुलेटिन

२०७०, अंक ४०

नेपाल खाद्य सुरक्षा अनुगमन प्रणाली
Nepal Khadiya Surakhya Anugaman Pranali (NeKSAP)
Nepal Food Security Monitoring System

मुख्य बुँदाहरु र बर्तमान अवस्थाको संक्षेप

यस अंकले २०७० साउन-कार्तिक अवधिलाई समेटेको छ, जुन नेपाली आर्थिक वर्ष २०७०/७१ को पहिलो चौमासिक अवधि हो। यो बुलेटिन मुख्यत नेपाल खाद्य सुरक्षा अनुगमन प्रणाली (NeKSAP) अन्तर्गत ७५ मध्ये ७२ जिल्लामा भएको बैठकहरु तथा नेपाल खाद्य सुरक्षा अनुगमन प्रणाली अन्तर्गत राष्ट्रिय रुपमा प्रतिनिधित्व हुने गरी नमूना सर्वेक्षणको आधारमा साउन-कार्तिकको अवधिमा गरिएको घरधुरी सर्वेक्षणको नतिजामा आधारित छ।

यस अवधिमा:

- देशका अधिकांश भागहरु न्यूनतम खाद्य असुरक्षित अवस्थामा परेका थिए, यो त्यस्तो अवस्था हो जुन अवस्थामा घरधुरीहरुले जीविकोपार्जनका पद्धतिहरु परिवर्तन नगरिकन खाद्य तथा गैह्र खाद्य आवश्यकताहरु परिपूर्ति गर्न सक्दन्। मध्य चैत्र २०६९-मध्य असार २०७० अवधिको तुलनामा यस अवधिमा खाद्य सुरक्षा अवस्थामा सुधार आएको छ, त्यस समयमा १४५ गाविसहरु खाद्य असुरक्षाको मारमा परेका थिए (१३४ मध्यमस्तरीय र ११ उच्चतम खाद्य असुरक्षित)।
- जुम्लाका ६ गाविसहरु मध्यमस्तरीय खाद्य असुरक्षित चरणमा परेका थिए, यो त्यस्तो अवस्था हो जुन अवस्थामा घरधुरीहरु परम्परागत निर्वाहपद्धतिहरु अपनाएर न्यूनतम खाद्य आवश्यकता पूरा गर्न सक्दछन्, तर केही अत्यावश्यक गैह्र खाद्य खर्चहरु टार्नका लागि भने उनीहरु पछि परिपूर्ति गर्न नसकिने खालका निर्वाहपद्धतिहरु नअपनाइकन समस्या टार्न असक्षम हुन्छन्।
- कृषिजन्य उत्पादन (पशुपालन सहित) को बेचबिखन, दैनिक ज्यालादारी, र विप्रेषणहरु आम्दानीका मुख्य स्रोतहरु रहे जसले घरधुरीको खाद्य सुरक्षा अवस्था सुधार गर्न योगदान पुऱ्यायो। मध्य चैत्र २०६९- मध्य असार २०७० अवधिको तुलनामा यस अवधिमा घरधुरीको आम्दानीमा विप्रेषणको हिस्सा बृद्धि भयो तर दैनिक ज्यालादारीको अंश भने घट्यो। नेपाल राष्ट्र बैंकले रु. १ खर्ब ७८ अर्ब ८९ करोड (१ अर्ब ८० करोड अमेरिकी डलर) विप्रेषण प्रवाह भएको अनुमान गरेको छ।
- NeKSAP घरधुरी सर्वेक्षणका अनुसार, ८४.१ प्रतिशत घरधुरीहरुले पर्याप्त मात्रामा खाद्य उपभोग गर्न सकेका थिए। घरधुरीको औसत खाद्य संचिती २५५ केजी रहेको थियो, यो संचिती औसत घरधुरीका लागि ३.३ महिना सम्मका लागि पर्याप्त हुन्छ।
- खाद्य सुरक्षा अवस्थामा प्रभाव पार्ने खालका ठूला प्रकोपका घटनाहरु भएनन्। पूर्वी तराइका केही जिल्लाहरुमा वाहेक अन्य भागमा सामान्य वर्षा भयो। तथापि, केही क्षेत्रहरुमा स्थानीय रुपमा असिनापात, बाढी, पहिरो, र सुख्खा जस्ता जलवायु संग सम्बन्धित प्रकोपका घटना भए जसको प्रभावका कारण धानवालीको क्षेत्रफल र उत्पादनमा नोक्सानी भयो तर समग्र खाद्य उपलब्धता र पहुँचमा यसको प्रभाव परेन।
- नेपाल राष्ट्र बैंकका अनुसार, २०७० कार्तिकमा वार्षिक उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्क १० प्रतिशतले बृद्धि भयो, जुन गत वर्ष सोही अवधिमा १०.५ प्रतिशत थियो। २०७० कार्तिकमा तरकारीको मूल्य सूचकाङ्क सबैभन्दा बढी अर्थात ३५.३ प्रतिशतले बृद्धि भयो जुन गत वर्ष ३.५ प्रतिशत थियो।

असार-भदौ अवधि सामान्यतया कृषि उत्पादन रिक्त हुने समय हो र यस अवधिमा मौसमी रुपमा खाद्य सुरक्षा अवस्था बिग्रने गर्दछ। यद्यपि, असोज-कार्तिक अवधिवाट मकै र धान बाली भित्र्याउन सुरु हुने र कुनै उल्लेख्य संकटको अवस्था देखा नपर्ने हुनाले खाद्य सुरक्षा अवस्थामा सामान्यतया सुधार हुने गर्दछ। यसर्थ प्रस्तुत नतिजाहरुलाई सोही अनुरूप व्याख्या एवं विश्लेषण गर्न जरुरी छ।

हालको खाद्य सुरक्षा अवस्था र पूर्वानुमान

खाद्य सुरक्षा समूह (Cluster)	हाल साउन-कार्तिक, २०७० त्रैमासीक	अघिल्लो अवधिको तुलनामा परिवर्तन	मंसिर- फागुन, २०७० पूर्वानुमान
कर्णाली	●	↑	↓
सुदूरपश्चिमी पहाडी तथा हिमाली क्षेत्र	●	↑	↓
राप्ती-भेरी पहाडी क्षेत्र	●	↑	→
पश्चिमी तराई	●	→	→
मध्य र पूर्वी तराई	●	→	→
पश्चिमी पहाडी तथा हिमाली क्षेत्र	●	→	→
मध्य पहाडी तथा हिमाली क्षेत्र	●	→	→
पूर्वी पहाडी तथा हिमाली क्षेत्र	●	↑	→

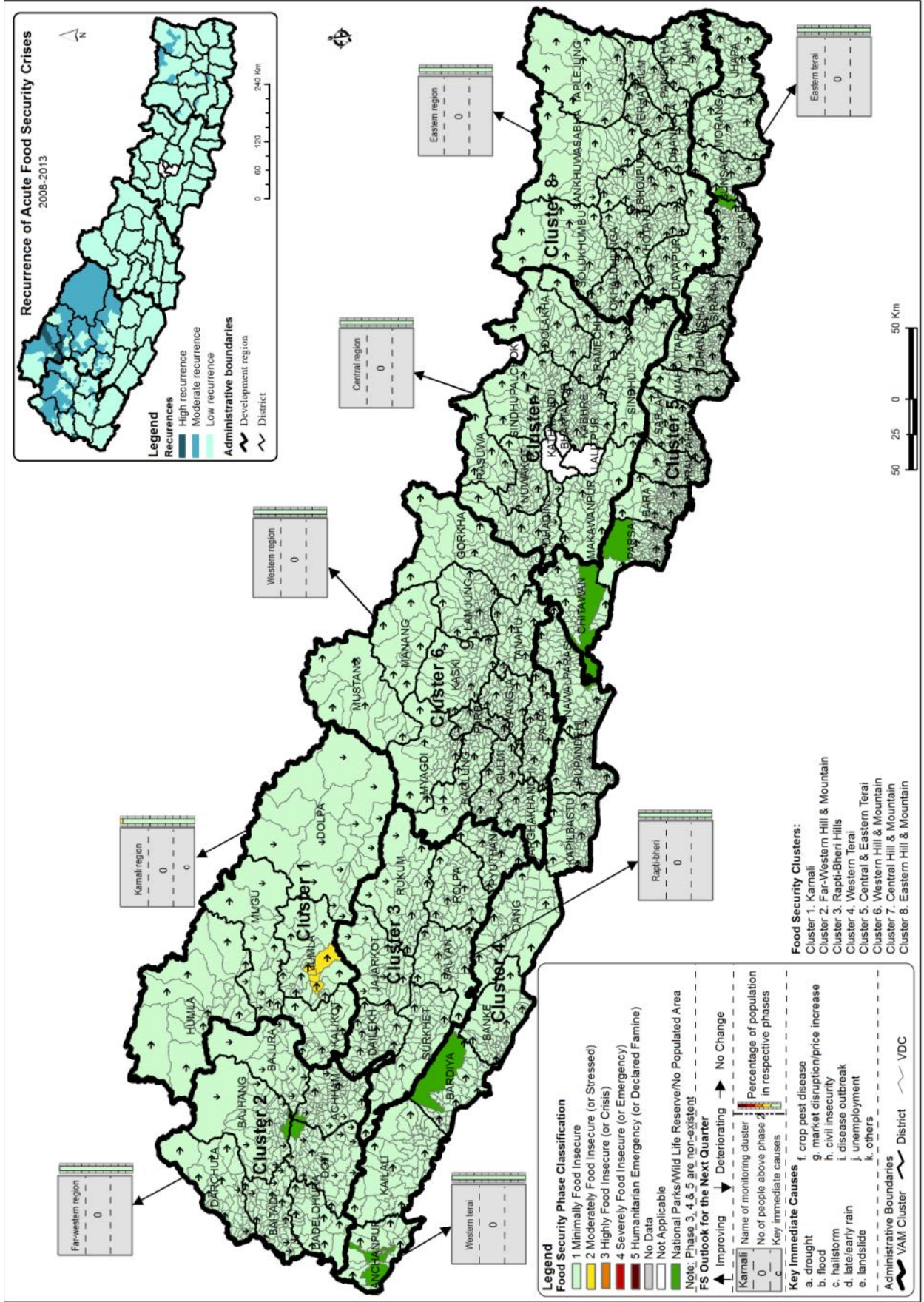
देशका अधिकांश भागहरु विशेष गरी कर्णाली, सुदूर पश्चिमी पहाडी तथा हिमाली क्षेत्र, राप्ती-भेरी र पूर्वी पहाडी तथा हिमाली क्षेत्रमा यस चौमासिक अवधिमा खाद्य सुरक्षा अवस्थामा सुधार आएको छ। खाद्य सुरक्षा अवस्था सुधारमा योगदान पुऱ्याउने प्रमुख पक्षहरुमा घरधुरीको पर्याप्त खाद्य संचिती, ज्यालादारी रोजगारी, विप्रेषण, र तरकारी, फलफूल र गैह्र काष्ठ वन पैदावारबाट भएको आम्दानीहरु परेकाछन्। मध्य तथा सुदूर पश्चिमका अधिकांश जिल्लाहरुमा मुख्य वर्षे धान भित्र्याइएको हुनाले खाद्य संचितीमा बृद्धि भयो। २०७० मंसिर-फागुन अवधिमा सुदूर तथा मध्य पश्चिमी पहाडी तथा हिमाली क्षेत्रका १५५ गाविसहरु र पूर्वी पहाडी तथा हिमाली क्षेत्रका ५ गाविसहरुमा खाद्य सुरक्षा अवस्था बिग्रने अनुमान छ। बभाङ र बाजुराका प्राय क्षेत्रमा मौसमी रुपमा खाद्य सुरक्षा अवस्था बिग्रने अनुमान छ।

- न्यूनतम खाद्य असुरक्षित
 - मध्यमस्तरीय खाद्य असुरक्षित
 - उच्चतम खाद्य असुरक्षित
 - गम्भीर खाद्य असुरक्षित
 - मानवीय आपतकालीन अवस्था
- परिवर्तन/पूर्वानुमान
- ↓ विग्रने
 - यथावत रहने
 - ↑ सुधार हुने

नेपाल खाद्य सुरक्षा बुलेटिन कृषि विकास मन्त्रालय, खाद्य सुरक्षा अनुगमन इकाई र विश्व खाद्य कार्यक्रम, खाद्य सुरक्षा अनुगमन तथा विश्लेषण इकाईको संयुक्त तत्वावधानमा प्रकाशित हुन्छ।

नक्सा १: खाद्य सुरक्षा चरण वर्गिकरण नक्सा, साउन-कार्तिक, २०७०
 स्रोत: NeKSAP जिल्ला खाद्य सुरक्षा सञ्जालहरु

खाद्य असुरक्षा अवस्थामा भौगोलिक भिन्नता

२०७० साउन-कार्तिक अवधिमा जुम्लाका ६ वटा गाविसहरू क्रमशः हाकु, तातोपानी, लाम्रा, तलिउम, कुडारी र लिही (रारा) मध्यमस्तरीय खाद्य असुरक्षित अवस्थामा परेका थिए, यो त्यस्तो अवस्था हो जुन अवस्थामा घरधुरीहरूले परम्परागत निर्वाहपद्धतिहरू अपनाएर न्यूनतम खाद्य आवश्यकता पूरा गर्न सक्दछन्, तर केही अत्यावश्यक गैह्र खाद्य खर्चहरू टार्नका लागि भनेर पछि परिपूर्ति गर्न नसकिने खालका निर्वाहपद्धतिहरू अपनाइकन समस्या टार्न असक्षम हुन्छन् (चित्र १)। ती गाविसहरूमा असिनापाले ६७५ हेक्टर क्षेत्रफलमा लगाइएको ५५२ मेट धानबाली क्षती भयो जसको कारण १,८८३ घरधुरीहरू प्रत्यक्ष रूपमा प्रभावित भए; करिब ४५ प्रतिशतले धानबाली नोक्सानी भएको अनुमान छ। अन्य आयस्रोतका अवसरहरूको कमी भएको हुनाले यी गाविसहरूका प्रभावित घरधुरीहरूमा संचित रहेको खाद्यान्न पनि रिक्तिदै गएको अवस्था छ।

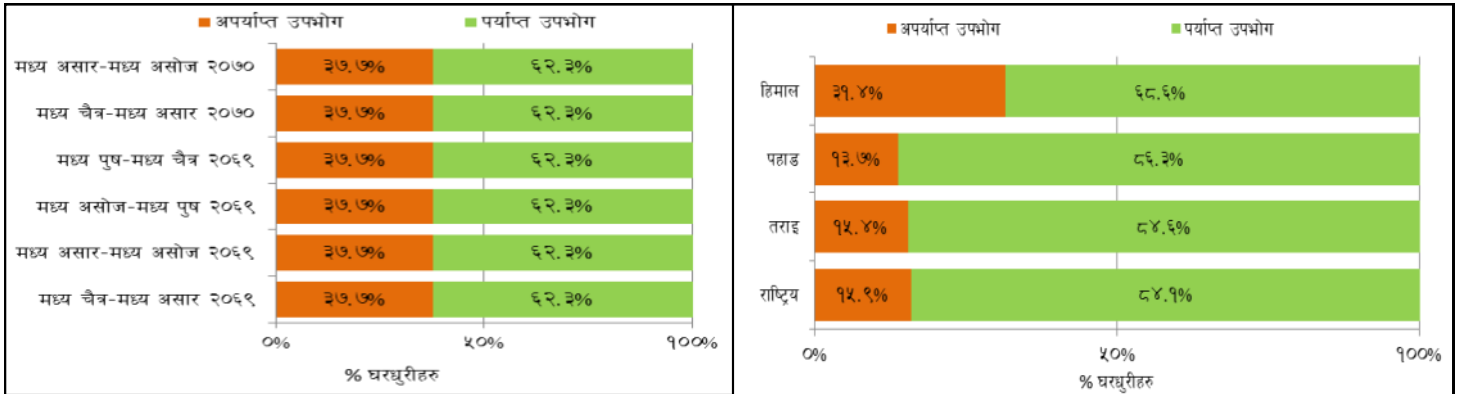
देशका बाँकी भागहरू न्यूनतम खाद्य असुरक्षित चरणमा परेका छन्। यो त्यस्तो अवस्था हो जुन अवस्थामा घरधुरीहरूले जीविकोपार्जनका पद्धतिहरू (उपायहरू) परिवर्तन नगरिकन खाद्य र गैह्र खाद्य आवश्यकताहरू पूरा गरिरहेका (धानि रहेका) हुन्छन् र विपत्, प्रकोप, संकट, माहामारी, र द्वन्द्व जस्ता घटनाहरूबाट हुने सानातिना तनावहरूमा विद्यमान सामाजिक, प्राकृतिक तथा आर्थिक स्रोत मार्फत गुजारा गर्न सक्दछन्। वर्षे वाली कटानीका साथै हिउदे वाली (विशेषगरी गहुँ) बाट पर्याप्त खाद्य संचिती भएको हुनाले गत अवधि (मध्य चैत्र २०६९-मध्य असार २०७०) मा भएको १४५ खाद्य असुरक्षित गाविसहरूको संख्या घटेर यस अवधिमा ६ वटा गाविस मात्र खाद्य असुरक्षित चरणमा परेका छन्।

साउन-भदौ अवधि नेपालमा सामान्यतया कृषि उत्पादन रिक्त हुने समय हो तसर्थ असोज अवधि सम्मको खाद्य सुरक्षा अवस्था कार्तिक यताको अवस्था भन्दा विल्कुलै फरक रहेको हुन सक्दछ।

घरधुरीको खाद्यान्न उपभोग*

चित्र १ मा गत अनुगमन अवधि र यस अवधिमा NeKSAP द्वारा गरिएको घरधुरी सर्वेक्षण अन्तर्गत घरधुरी खाद्य उपभोग पर्याप्तता सम्बन्धि नतिजाहरू प्रस्तुत गरिएको छ। साउन-कार्तिक २०७० अवधिमा सर्वेक्षणमा परेका १५.९ प्रतिशत घरधुरीहरूले अपर्याप्त खाद्यान्न उपभोग गरेको पाइयो, जुन मध्य चैत्र २०६९-मध्य असार २०७० को तुलनामा सुधिएको अवस्था हो, जुन समयमा २५.३ प्रतिशत घरधुरीहरूले अपर्याप्त खाद्यवस्तु उपभोग गरेको पाइएको थियो।

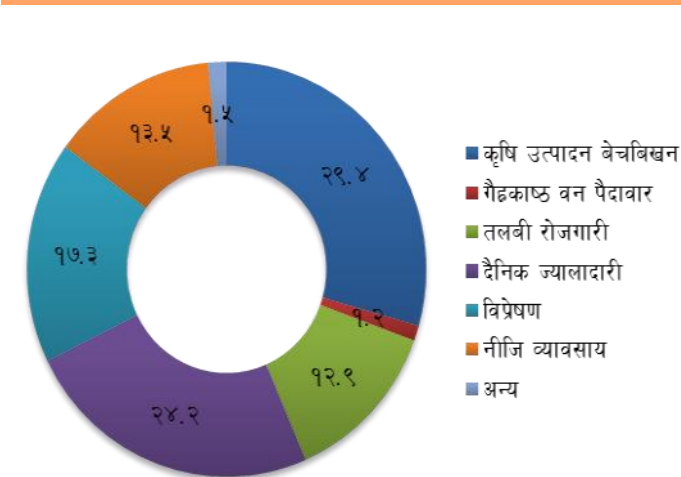
चित्र २ यस अवधिमा भौगोलिक क्षेत्रका आधारमा घरधुरीको खाद्यवस्तु उपभोगमा भएको भिन्नता प्रस्तुत गरिएको छ: राष्ट्रिय औसतको तुलनामा पहाड र तराइको तुलनामा हिमाली क्षेत्रमा (३१.४ प्रतिशत) ठूलो अनुपातमा घरधुरीहरूले अपर्याप्त खाद्यवस्तु उपभोग गर्ने गरेको पाइएको छ।

चित्र १: तथ्याङ्क संकलनको आधारमा घरधुरीहरूको खाद्य उपभोग (स्रोत: NeKSAP घरधुरी सर्वेक्षण)

चित्र २: भौगोलिक क्षेत्रका आधारमा घरधुरीहरूको खाद्य उपभोग, साउन-कार्तिक २०७० (स्रोत: NeKSAP घरधुरी सर्वेक्षण)

जीविकोपार्जन

चित्र ३: स्रोतका आधारमा घरधुरीको आम्दानीको अंश, साउन-कार्तिक २०७० (स्रोत: NeKSAP घरधुरी सर्वेक्षण)

जिल्ला खाद्य सुरक्षा सञ्जालहरूका अनुसार, यस अवधिमा देशभर अधिकांश घरधुरीहरूले जीविकोपार्जनका परम्परागत राणनीतिहरू अपनाए; अपवादस्वरूप जुम्लाका ६ वटा गाविसहरूमा उल्लेख्य रूपमा वाली नोक्सानी भयो जसको कारण घरधुरीहरूले मौसमी बसाइसराइमा आश्रीत भएको र प्राकृतिक स्रोतहरू माथि निर्भर भएको रिपोर्ट छ।

चित्र ३ मा NeKSAP घरधुरी सर्वेक्षण अनुसार स्रोतका आधारमा घरधुरीको आम्दानीको अंश प्रस्तुत गरिएको छ। जस अन्तर्गत कृषिजन्य उत्पादन (पशुपक्षी लगायत) को बेचबिखन, दैनिक ज्यालादारी, र विप्रेषणले घरधुरीको आम्दानीको क्रमशः २९.४, २४.२, र १७.३ प्रतिशतका दरले ठूलो अंश ओगटेको पाइयो। यी नतिजाहरू नेपाल जीवनस्तर सर्वेक्षण (NLSS III, 2010/11) संग तुलना योग्य छ जसमा कृषिक्षेत्रको आम्दानी र विप्रेषणले घरधुरीको आम्दानीको क्रमशः २७.७ र १७.२ प्रतिशत अंश ओगटेको उल्लेख छ।

NeKSAP घरधुरी सर्वेक्षणमा मध्य चैत्र २०६९-मध्य असार २०७० को तुलनामा यस अवधिमा घरधुरीको आम्दानीमा विप्रेषणको अंश ३.३३ प्रतिशतले वृद्धि भएको र दैनिक ज्यालादारीको अंश ४.७६ प्रतिशतले घटेको पाइयो। यद्यपि, तराइमा कृषिको अंश ५.८५ प्रतिशतले उक्लिएको छ। जीविकोपार्जनको विविधताले संकेत गरे अनुसार ठूलो संख्यामा घरधुरीहरूको (४७ प्रतिशत) एक मात्र आम्दानीको स्रोत भएको र तत्पश्चात ३९ प्रतिशत घरधुरीहरूको दुई वटा आम्दानीको स्रोत भएको संकेत गरेको छ। जीविकोपार्जनको विविधताले जोखिमता र/वा त्यसलाई सामना गर्न सक्ने क्षमता सम्बन्धि सूचकलाई पनि जनाउदछ।

* अपर्याप्त र पर्याप्त खाद्य उपभोग गर्ने घरधुरीहरूको वर्गिकरण खाद्य उपभोग अंक (Food Consumption Score) मा आधारित छ। खाद्य उपभोग अंक, खासगरी ८ मुख्य खाद्य समूह उपभोगको आधारमा घरधुरीको आहारको विविधता र खाद्य उपभोगको नियमितताको मापन गर्ने एक मिश्रित सूचक (Composite Indicator) हो। यस अनुसार ३५ वा सो भन्दा कम अंक प्राप्त गर्ने घरधुरी अपर्याप्त खाद्य उपभोग गर्ने मानिन्छ भने ३५ भन्दा माथि अंक प्राप्त गर्ने घरधुरीहरू पर्याप्त खाद्यान्न उपभोग गर्नेहरूमा पर्दछन्। थप जानकारीका लागि निम्न विद्युतीय ठेगानामा हेर्न सकिनेछ:

http://documents.wfp.org/stellent/groups/public/documents/manual_guide_proced/wfp197216.pdf

नेपाल खाद्य सुरक्षा बुलेटिन- अंक ४०

खाद्य उपलब्धता र पहुँच

उपलब्धता: यस अवधिमा सुदूर पश्चिमाञ्चल र मध्य पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्रमा वर्षे वाली (धान, मकै, र कोदो) भित्र्याइयो; उत्पादनको अवस्था सामान्य भएको रिपोर्ट छ। अन्य क्षेत्रहरूमा मकै भित्र्याइसकियो भने धान भित्र्याउन सुरु गरिएको छ। केही क्षेत्रहरूमा चैते मकै र अघौटे धान पनि भित्र्याइयो। समयमा नै पर्याप्त वर्षा भएको र मलखादको राम्रो उपलब्धता भएको हुनाले यी क्षेत्रहरूमा पनि वर्षे वालीको उत्पादन सामान्य हुने अनुमान छ। अतः यी वालीहरूका साथमा विशेष गरी असोज महिना देखि घरधुरीहरूमा खाद्य संचिती बढेको रिपोर्ट छ। हिउँदे अन्नहरूको बाँकी भएको खाद्य संचिती र बजारको पहुँचले पनि घरधुरीको खाद्य संचितीमा मद्दत पुऱ्याएको छ। NeKSAP घरधुरी सर्वेक्षणका अनुसार, घरधुरीको औसत अन्न संचिती २५.५ केजि छ, जुन औसतमा घरधुरीका लागि ३.३ महिना सम्मका लागि पर्याप्त हुन्छ।

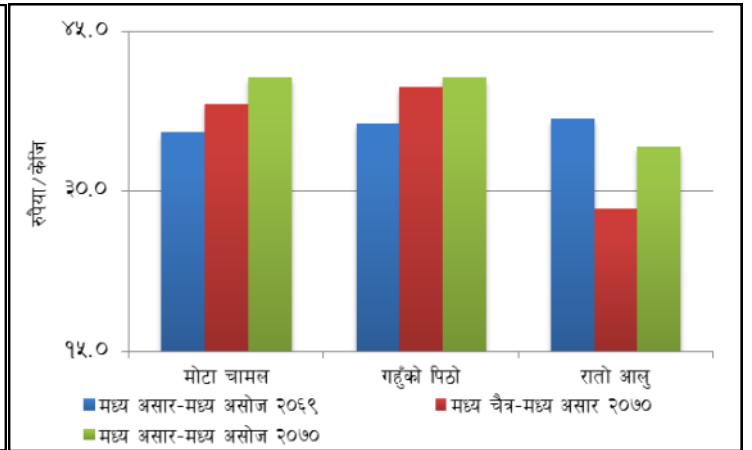
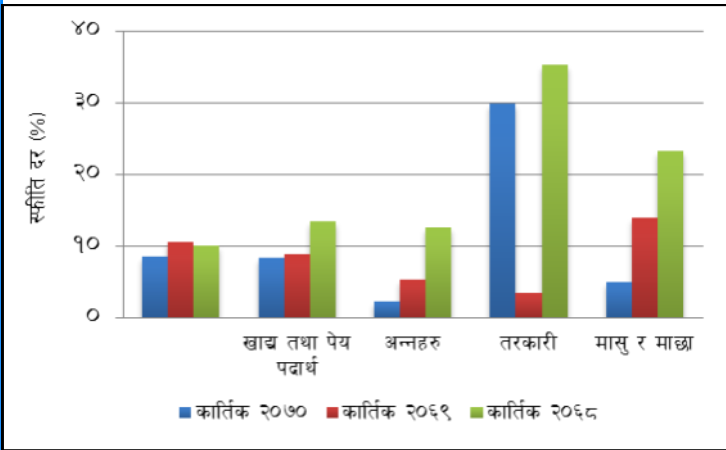
नेपालभर सरकार र विकास साझेदारहरूले देशका विभिन्न भागहरूमा खाद्य सहयोग (सुपथ मूल्यमा वा खाद्यान्न) उपलब्ध गराउछन्। नेपाल खाद्य संस्थानले विशेष गरी दुर्गम क्षेत्रहरूमा सुपथ मूल्यमा चामल आपूर्ति गर्दछ। जिल्ला खाद्य सुरक्षा सञ्जालहरूका अनुसार, नेपाल खाद्य संस्थानले यस अवधिमा निम्न स्थानहरूमा निम्न परिमाणमा चामल उपलब्ध गरायो: सुदूर पश्चिमी पहाडी तथा हिमाली क्षेत्रमा १,४५४ मेट, मध्य पश्चिमी पहाडी तथा हिमाली क्षेत्र (कर्णाली लगायत) १,७७९ मेट, पूर्वी पहाडी तथा हिमाली क्षेत्रमा ५६३ मेट, पश्चिमी पहाडी तथा हिमाली क्षेत्रमा २५० मेट। हुम्लाको छ गाविस र मुगुको पाँच गाविसहरूमा चिन सरकारले २,७२६ घरधुरीहरूका लागि ८६ मेट खाद्यान्न प्रदान गर्‍यो। विश्व खाद्य कार्यक्रमले बाजुरा, दैलेख, डोल्पा र हुम्लाका १९१ गाविसका ४,४९२ घरधुरीहरूका लागि ५५६ मेट खाद्यान्न उपलब्ध गरायो।

घरधुरीको आम्दानी: यस अवधिमा नेपालमा विभिन्न मुख्य चाडपर्वहरू परेको हुनाले विप्रेषणको प्रवाह उल्लेख्य रूपमा बृद्धि भयो। नेपाल राष्ट्र बैंकले यस अवधिमा रु. १ खर्ब ७८ अर्ब ८९ करोड (१ अर्ब ८० करोड अमेरिकी डलर) विप्रेषण प्रवाह भएको अनुमान गरेको छ, जुन गत वर्ष सोही समयको तुलनामा ४०.५ प्रतिशत (अमेरिकी डलरमा २३.१ प्रतिशत) प्रतिशतले बढी हो। जिल्ला खाद्य सुरक्षा सञ्जालहरूका अनुसार, ठूलो अनुपातमा पश्चिमी पहाडी तथा हिमाली क्षेत्रका घरधुरीहरूले (४५ प्रतिशतले) विप्रेषण प्राप्त गरे।

कृषि क्षेत्रबाट हुने आम्दानी पनि उच्च रह्यो; मध्य तराइमा सबैभन्दा बढी परिमाणमा आम्दानी भयो जस मध्ये चितवन जिल्लामा मात्र रु. ३८ अर्ब (३ करोड ८० लाख अमेरिकी डलर) बराबरको आम्दानी भएको रिपोर्ट छ। घरधुरीको आम्दानीमा योगदान पुऱ्याउने मुख्य कृषि उत्पादनहरूमा पशुजन्य उत्पादन, अदुवा, अमिला जातका फलफुल, केरा, चिया, अलैंची, बदाम, मह, र तरकारीमा बन्दा, काउली र सीमीहरू पर्दछन्।

ज्यालादारी रोजगारी र गैह्र काष्ठ वन पैदावारले पनि घरधुरीको आम्दानी र खाद्य सुरक्षामा योगदान पुऱ्याएको छ। धेरै क्षेत्रहरू विशेषगरी मध्य तथा सुदूर पश्चिमी पहाडी तथा हिमाली क्षेत्रमा पर्ने क्षेत्रहरू गैह्र काष्ठ वन पैदावार विशेष गरी यार्शागुम्बाबाट लाभान्वित भए। जस्तैक जिल्ला खाद्य सुरक्षा सञ्जालहरूले जनाए अनुसार, दाचुला र बभाङका अनुमानित १३,७०० घरधुरीहरूले यार्शागुम्बा संकलनबाट रु. १ करोड ९० लाख आर्जन गरे भने कर्णालीको १०४ गाविसहरूमा गैह्र काष्ठ वन पैदावारबाट घरधुरीहरूले रु. १ करोड ३० लाख आम्दानी गरेको रिपोर्ट छ।

खाद्यान्न मूल्य र बजारहरू: चित्र ४ मा प्रस्तुत गरिए अनुसार वार्षिक उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्क (Consumer Price Index (CPI) २०७० कार्तिकमा गत वर्ष सोही समयको १०५ प्रतिशतको तुलनामा १० प्रतिशतले बृद्धि भयो। खाद्य तथा पेय पदार्थको सूचकाङ्क गत वर्ष सोही समयको ८.९ प्रतिशतको तुलनामा १३.५ प्रतिशतले बृद्धि भयो। तरकारीको सूचकाङ्क २०७० कार्तिकमा ३५.३ प्रतिशतका साथमा सबैभन्दा उच्च दरमा बृद्धि भयो जुन गत वर्ष सोही समयमा ३.५ प्रतिशत थियो। चित्र नं. ५ मा मध्य असार-मध्य असोज २०७० को अवधिमा भएको मुख्य खाद्य वस्तुहरू र आलुको खुद्रा मूल्यलाई अधिल्लो वर्ष सोही अवधिको मूल्य तथा मध्य चैत्र २०६९-मध्य असार २०७० को मूल्य संग तुलना गरिएको छ। मध्य असार २०६९-मध्य असोज २०७० अवधिको तुलनामा मोटा चामल र गहुँको पिठोको मूल्य क्रमशः १४.१ प्रतिशत र ११.८ प्रतिशतले बृद्धि भयो भने रातो आलुको मूल्य ७.२ प्रतिशतले घट्यो।

चित्र ४: वार्षिक स्फीतिदर (स्रोत: नेपाल राष्ट्र बैंक)

चित्र ५: मुख्य खाद्य वस्तुहरू र आलुको खुद्रा मूल्य (स्रोत: कृषि विकास मन्त्रालय)

ज्यालादारी रोजगारहरूको खाद्यान्न क्रयशक्ति: तालिका १ मा मध्य असार-मध्य २०७० असोज अवधिमा भौगोलिक क्षेत्रका आधारमा विद्यमान ज्यालादारी रोजगारहरूको औसत ज्याला र मोटा चामलको औसत मूल्य प्रस्तुत गरिएको छ। यी दुई सूचकहरू एक वस्तु वा सेवाको अर्को वस्तु वा सेवा संगको सापेक्षिक मूल्य अर्थात Terms of Trade (TOT) मापन गर्न प्रयोग गरिन्छ जुन घरधुरीको क्रयशक्तिको सूचक पनि हो। हिमाली क्षेत्रमा उच्च ज्यालादरको वावजूद त्यहाँको मजदूरहरूको क्रयशक्ति पहाडी र तराइ क्षेत्रको तुलनामा कम छ। हिमाली क्षेत्रमा सामान्यतया खाद्य वस्तुहरू बढी महङ्गो हुनाले यसो भएको हो। उदाहरणका लागि, तराइको तुलनामा हिमाली क्षेत्रका उपभोक्ताहरूले औसतमा मोटा चामलका लागि ६७ प्रतिशत, गहुँको पिठोको लागि १०७ प्रतिशत, दालको लागि ३२ प्रतिशत, र भटमासको तेलको लागि ३६ प्रतिशत बढी मूल्य तिर्नु परेको पाइएको छ।

तालिका १: अन्नको कारोबारको सन्दर्भमा ज्याला (TOT) (स्रोत: NeKSAP बजार सर्वेक्षण)

भौगोलिक क्षेत्र	जिल्लाका आधारमा ज्यालादर (नेरु/दिन)	मोटा चामलको मूल्य (नेरु/केजी)	(TOT)
हिमाल	३८७	५८	७
पहाड	३५१	४०	९
तराइ	३११	३५	९
औसत	३५०	४४	८

१ नेपाल राष्ट्र बैंक, [http://www.nrb.org.np/ofg/current_macroeconomic/Current_Macroeconomic_Situation_\(English\)--2070-09_Text_\(Based_on_Four%](http://www.nrb.org.np/ofg/current_macroeconomic/Current_Macroeconomic_Situation_(English)--2070-09_Text_(Based_on_Four%)

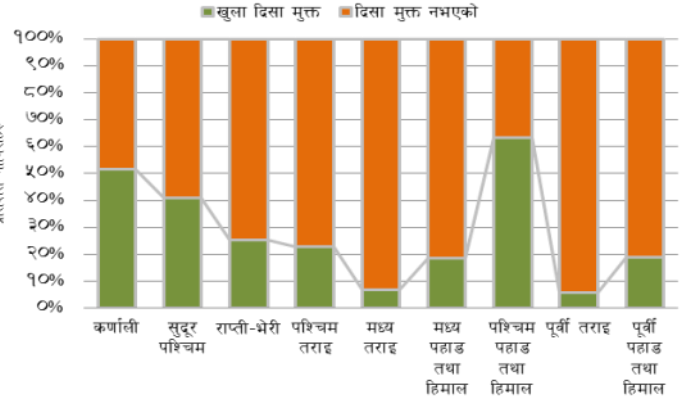

उपयोग: जिल्ला खाद्य सुरक्षा सञ्जालहरूका अनुसार, यस अवधिमा खाद्य उपभोगलाई प्रभाव पार्ने खालका स्वास्थ्य र सरसफाइका उल्लेख्य समस्याहरू देखा परेनन् । NeKSAP घरधुरी सर्वेक्षणले पनि यस कुरालाई प्रमाणित गरेको छ, जस अन्तर्गत सर्वेक्षणमा परेका (कुल ३४२) बालबालिकाहरू मध्ये ४.७ प्रतिशतलाई भाडापखाला लागेको रिपोर्ट छ, जुन मध्य चैत्र २०६९-मध्य असार २०७० अवधिमा ११.१ प्रतिशत थियो । यसका साथै, ५.४ प्रतिशत पाँच वर्ष मुनिका बालबालिकाहरूको माथिल्लो पाखुराको विच भागको गोलाई (MUAC) १२.५ सेमि भएको पाइयो । MUAC मृत्युदरको जोखिम आकलन गर्न सकिने र पोषणको अवस्थाको मापन गर्ने एक सूचक हो र यो विशेष पोषण कार्यक्रमहरूमा जाँच र छनौट विधि/सामाग्रीका रूपमा प्रयोग गरिन्छ ।

खुला दिसा मुक्त क्षेत्र घोषित जिल्ला र गाविसहरूको संख्यामा वृद्धि भएको छ, जुन सामुदायिक सरसफाइको एक सूचक हो । असार र कार्तिक महिनामा मकवानपुर र भक्तपुर जिल्लाहरू समेत गरी २०७० कार्तिक सम्ममा १० जिल्लाहरू खुला दिसा मुक्त क्षेत्र घोषित भएका छन्^२ । चित्र ६ मा देखाए अनुसार खुला दिसा मुक्त ६० प्रतिशत भन्दा बढी गाविसहरू पश्चिमी पहाडी तथा हिमाली क्षेत्रमा पर्दछन् । जिल्ला खाद्य सुरक्षा सञ्जालहरूका अनुसार, यस अवधिको अन्त्य सम्ममा १,०६१ गाविसहरू (नेपालका सम्पूर्ण गाविसहरूको २७ प्रतिशत) खुला दिसा मुक्त क्षेत्र घोषित भएका छन् ।

स्थिरता: जिल्ला खाद्य सुरक्षा सञ्जालहरूका अनुसार, यस अवधिमा खाद्य सुरक्षा अवस्थामा प्रभाव पार्ने खालका प्रकोपका उल्लेख्य घटनाहरू भएनन् । पूर्वी तराइका केही जिल्लाहरूमा वाहेक अन्य क्षेत्रमा सामान्य वर्षा भयो (चित्र २) । समग्रमा मनसुनी वर्षा सामान्य भन्दा १५ प्रतिशत बढी भयो र साउन तथा भदौ महिनामा यो अझ उच्च थियो, जुन सामान्य भन्दा २१ र २९ प्रतिशतले बढी थियो । तथापि, केही क्षेत्रहरूमा स्थानीय स्तरमा हुने जलवायु संग सम्बन्धित घटनाहरू भए जस्तै बाढी (कञ्चनपुर), पहिरो (दैलेख र तनहु) र सुख्खा (सिरहा, सप्तरी, धनुषा र महोत्तरी) । यी प्रकोपहरूको प्रभाव धान बालीको क्षेत्रफल र उत्पादनमा (धनुषा, महोत्तरी, सिरहा, सप्तरी, र जुम्ला) पन्थो तर समग्र खाद्य उपलब्धता र पहुँचमा यसको ठूलो प्रभाव परेन । जुम्लामा असिनापातले धानबालीको ठूलै क्षती गर्‍यो ।

NeKSAP घरधुरी सर्वेक्षणले यस अवधिमा न्यून स्तरको संकटहरू देखा परेको पुष्टि गरेको छ; सर्वेक्षणमा परेका १२.५ प्रतिशत घरधुरीहरूले मात्र संकट अनुभव गरे जस मध्ये ५० प्रतिशत भन्दा बढी घरधुरीहरूले मानव रोग व्याधी मुख्य संकटका स्रोतका रूपमा रिपोर्ट गरेका छन् ।

चित्र ६: क्लस्टरका आधारमा खुला दिसा पिसाब मुक्त क्षेत्र घोषित गाविसहरूको प्रतिशत, कार्तिक

नक्सा २: वर्षाको अवस्था (स्रोत: जिल्ला खाद्य सुरक्षा सञ्जाल)

पूर्वानुमान (मंसिर देखि फागुन २०७० सम्म)

आउँदो चार महिनामा पूर्ण रूपमा वर्षे बाली भित्र्याइने र हिउँदे बाली लगाइने छ । यस अवधिमा मध्य तथा सुदूरपश्चिमी क्षेत्रमा जहाँ वर्षे बाली अगाडी नै भित्र्याइन्छ, घरधुरीको खाद्य संचिती रित्तने क्रम सुरु हुनेछ । यस अनुगमन अवधिमा तरकारी र गैह्र काष्ठ वन पैदावारबाट सीमित आम्दानी हुने र विप्रेषणको प्रवाह कम हुने अनुमान छ । यसका साथै, हिउँदे वर्षा र हिमपातले सडक अवरोध र सानातिना आपूर्तिका समस्याहरू हुन सक्ने अनुमान छ । अतः यस अवधिमा देशका केही क्षेत्रहरू (विशेष गरी हिमाली क्षेत्र) मा खाद्य सुरक्षा अवस्था मौसमी रूपमा विग्रने अनुमान छ ।

सुदूर पश्चिमी पहाडी तथा हिमाली क्षेत्र: सुदूर पश्चिमी पहाडी तथा हिमाली क्षेत्रका प्राय जिल्लाहरूमा मौसमी रूपमा खाद्य सुरक्षा अवस्था विग्रने अनुमान छ, जुन मुख्यतः कृषि उत्पादन रित्त हुने समयमा घरधुरीको खाद्य संचिती र कृषि क्षेत्रबाट हुने आम्दानीमा पर्ने प्रभावका कारण हुने हो । यी क्षेत्रहरूमा डोटीका ३२ गाविसहरू, दार्चुलाका २० गाविसहरू, अछामका १८ गाविसहरू, बैतडीका १५ गाविसहरू र बझाङ र बाजुराका प्राय क्षेत्रहरू पर्दछन् । यी क्षेत्रहरूमा घरधुरीको खाद्य संचिती रित्तने र आम्दानी घट्नेछ । सामान्यतया हिउँदे बाली लगाइए पश्चात मौसमी रूपमा बाहिरी बसाइसराइ सुरु हुने हुनाले उनीहरूले साथ लिएर आउने विप्रेषणको प्रवाह उल्लेख्य रूपमा न्यून रहने अनुमान छ ।

कर्णाली: मंसिर-चैत्र २०७० अवधिमा कर्णालीका प्राय क्षेत्रहरूमा खाद्य सुरक्षा अवस्था विग्रने अनुमान छ । यी क्षेत्रहरूमा सम्पूर्ण डोल्पा, हुम्लाका १८ दक्षिण पूर्वी गाविसहरू र मुगुका १६ गाविसहरू पर्दछन् । यी क्षेत्रमा वर्षे बालीबाट प्राप्त खाद्य संचिती रित्तने, गैह्र काष्ठ वन पैदावारबाट हुने आम्दानी कम हुने, र हिमपातका कारण अवरोध र आपूर्तिका समस्याहरू हुने सम्भावना छ । यद्यपि, सम्पूर्ण कालीकोट र जुम्लाका अधिकांश भागहरू न्यूनतम खाद्य असुरक्षित चरणमा पर्ने सम्भावना छ । जुम्लाका हाल मध्यमस्तरीय खाद्य असुरक्षित चरणमा परेका ६ वटा गाविसहरूको अवस्था भने यथावत स्थितीमा रहने अपेक्षा छ ।

पूर्वी पहाडी तथा हिमाली क्षेत्र: संखुवासभाको उत्तरपश्चिमी पाँच गाविसहरू वाहेक यस क्षेत्रका बाँकी भागहरूमा खाद्य सुरक्षा अवस्था स्थिर रहने अनुमान छ (न्यूनतम खाद्य असुरक्षित अवस्था) । यी क्षेत्रमा धानबाली पूर्ण रूपमा भित्र्याइने र मकै तथा कोदोको संचितीले घरधुरीहरूको खाद्य उपलब्धतामा मद्दत पुऱ्याउने छ । अलैची र अम्लिसो जस्ता उच्च मूल्य बाली, र गैह्र काष्ठ वन पैदावारबाट निरन्तर आम्दानी हुनाका साथै सहज सडक सञ्जालले खाद्य बजारहरूको पहुँचमा सहजीकरण गर्ने अनुमान छ । यद्यपि, संखुवासभाका पाँच गाविसहरूमा भने घरधुरीको खाद्य संचिती कम हुने र गैह्र काष्ठ वन पैदावारबाट सीमित आम्दानी हुने अनुमान छ, जसको फलस्वरूप खाद्य सुरक्षा अवस्था विग्रने अनुमान छ ।

देशका बाँकी भागहरू जस्तै राप्ती-भेरी पहाडी क्षेत्र, सम्पूर्ण तराई, र मध्यपहाडी तथा हिमाली क्षेत्रका प्राय भागहरूमा वर्षे बालीबाट घरधुरीको खाद्य संचिती परिपूर्ति भएको, बजारहरू सुचारु रूपमा सञ्चालन भएको, तरकारी साथै उच्च मूल्य बालीबाट निरन्तर रूपमा आम्दानी भएको हुने हुनाले खाद्य सुरक्षा अवस्था स्थिर रहने अपेक्षा गरिएको छ । धादिङको दक्षिणी भेगका १२ गाविसहरूमा मकैबाट प्राप्त घरधुरीको खाद्य संचिती रित्तने र सीमित मात्रामा मात्र ज्वलादारी रोजगारी उपलब्ध हुने हुनाले खाद्य सुरक्षा अवस्था विग्रने अनुमान छ । यी गाविसहरूमा जोखिममा रहेका चेपाङ^३ जनजातिहरूको वसोवास रहेको छ ।

^२ <http://www.wash-rcnn.net.np/images/pdf/rcnn%20odf%flyer%final.pdf>

^३ http://en.wikipedia.org/wiki/Chepang_people

नेपाल खाद्य सुरक्षा बुलेटिन- अंक ४०

जानकारी एवं जिल्लाका सूचना र सम्पर्क

जानकारी

- **NeKSAP क्षेत्रीय आवधिक बैठक:** कृषि विकास मन्त्रालय र विश्व खाद्य कार्यक्रमको संयुक्त तत्वावधानमा २०७० पुष २८ देखि माघ ८ सम्म हरेक विकास क्षेत्रमा NeKSAP क्षेत्रीय आवधिक बैठक सञ्चालन भयो । आवधिक बैठकमा जिल्ला कृषि विकास कार्यालयहरूका खाद्य सुरक्षा सम्पर्क अधिकारीहरूले सम्बन्धित जिल्लाको २०७० साउन-कार्तिक अवधिको खाद्य सुरक्षा अवस्था र आउँदो चौमासिक अवधिको पूर्वानुमान प्रस्तुत गर्नुभयो । क्षेत्रीय कृषि निर्देशकहरूले पनि सम्बन्धित क्षेत्रको समग्र खाद्य सुरक्षा अवस्था, समस्या, र चुनौतीहरूको जानकारी गराउनु भयो । विश्व खाद्य कार्यक्रमले एकिकृत खाद्य सुरक्षा चरण वर्गिकरण (IPC) संस्करण २.० संग समन्वय हुने गरी पूनरावलोकन गरिएको सूचकहरूको बारेमा प्रशिक्षण प्रदान गर्‍यो ।
- **वर्षे बाली अध्ययन:** कृषि विकास मन्त्रालय, विश्व खाद्य कार्यक्रम र खाद्य तथा कृषि संगठनले २०७०/७१ को वर्षे बालीको उत्पादन र सो संग सम्बन्धित अवसर र चुनौतीहरूका साथै २०७०/७१ को हिउँदे बालीको पूर्वानुमान अध्ययनका लागि मंसिर महिनामा १५ जिल्लाहरूमा बालीको अवस्था अध्ययन सञ्चालन गर्‍यो । अन्तर्राष्ट्रिय कृषि अनुसन्धानका लागि परामर्श समूह (CGIAR) को सहयोगमा अन्तर्राष्ट्रिय धान बाली अनुसन्धान (IRRI) र अन्तर्राष्ट्रिय मकै तथा गहुँ बाली सुधार केन्द्र (CYMMIT) ले पनि विधी समिक्षा हेतु बाली अध्ययनमा सहभागी भएका थिए ।
- **बजार र मूल्य विश्लेषण तालिम:** कृषि विकास मन्त्रालय र विश्व खाद्य कार्यक्रमले असोज महिनामा काठमाडौंमा तीनदिने तालिम आयोजना गर्‍यो । कुल ३० जिल्ला र ५ क्षेत्रीय कृषि निर्देशनालयका ४४ सहभागीहरूले बजार र मूल्य विश्लेषण सम्बन्धि ज्ञान र सीप वृद्धि गर्न आयोजित उक्त तालिममा सहभागी भए ।
- **NeKSAP सूचना व्यवस्थापन (NeKSAPInfo) कार्यक्रमको संचालन:** NeKSAPInfo, NeKSAP को सूचना व्यवस्थापन गर्ने महत्वपूर्ण प्रणाली हो । यसलाई प्रयोगकर्ताहरूले पूर्ण रूपमा server संग सहज पहुँच गर्न सकिने गरी निर्माण गरिएको छ र यो जल्ला स्तरमा २०७१ वैशाखबाट सुरु गरिनेछ । यो प्रणाली कार्यान्वयन भएपछि जिल्ला खाद्य सुरक्षा सञ्जालहरूले कृषि विकास मन्त्रालयको केन्द्रीय server मा सूचना संप्रेषण गर्न सक्नेछन् ।
- **प्रभाव सूचकहरूको आधारमा खाद्य सुरक्षा क्षेत्र वर्गिकरण:** एकिकृत चरण वर्गिकरण संस्करण २.० को पूनरावलोकन गरिएको सूचक र विधीका अनुसार NeKSAP ले नेपालभर प्रभाव सूचकहरूको आधारमा खाद्य सुरक्षा क्षेत्र चरण वर्गिकरण सुरु गरेको छ । जिल्ला खाद्य सुरक्षा सञ्जालहरूले सोही अनुरूप चरण वर्गिकरण नक्साहरू तयार गर्नेछन् ।
- **खाद्य सुरक्षा प्रतिकार्य विश्लेषण विधीको तयारी र परिक्षण:** कृषि विकास मन्त्रालय र विश्व खाद्य कार्यक्रमले खाद्य सुरक्षा सूचना र तथ्यहरूलाई सरकारको योजना र निर्णय प्रक्रियासंग आवद्ध गर्नका लागि खाद्य सुरक्षा प्रतिकार्य विश्लेषण विधी (Food Security Response Analysis) को विकास गरेको छ । यसलाई माघ महिनाबाट मकवानपुर, कालीकोट र बारा जिल्लामा परिक्षण गरिनेछ र २०७१/७२ मा देशभर कार्यान्वयन गरिने छ ।
- **NeKSAP वेबसाइट:** कृषि विकास मन्त्रालय र विश्व खाद्य कार्यक्रमले NeKSAP सूचना सामाग्रीहरू विस्तृत र व्यवस्थित रूपले प्रकाशित/प्रेषित गर्नका लागि एउटा अलग्गै वेबसाइटको www.neksap.org.np विकास गरेको छ ।
- **हिउँदे बाली अध्ययन:** कृषि विकास मन्त्रालय, विश्व खाद्य कार्यक्रम र खाद्य तथा कृषि संगठनले २०७०/७१ को हिउँदे बालीको उत्पादन र सो संग सम्बन्धित अवसर र चुनौतीहरूका साथै २०७१ को वर्षे बालीको पूर्वानुमान अध्ययनका लागि २०७१ वैशाखमा बालीको अवस्था अध्ययन सञ्चालन गर्नेछ ।

जिल्ला खाद्य सुरक्षा जानकारी

नेपाल खाद्य सुरक्षा अनुगमन प्रणाली (NeKSAP) ले हाल नेपालभर ७२ जिल्लाहरूको नियमित अनुगमन गर्दछ । अनुगमनबाट प्राप्त यिनै सूचनाहरूले यस बुलेटिनको लागि सूचना सामाग्री जुटाउँदछ । हरेक जिल्लाको पूर्ण खाद्य सुरक्षा बुलेटिन अनुरोध भएमा अंग्रेजी र नेपालीमा उपलब्ध गराइनेछ ।

समूह १. कर्णाली

डोल्पा
हुम्ला
जुम्ला
कालिकोट
मुगु

समूह २. सुदूरपश्चिमी पहाडी तथा हिमाली जिल्लाहरू

अछाम
बझाङ
बाजुरा
बैतडी
डडेलधुरा
दार्चुला
डोटी

समूह ३. राप्ती- भेरी पहाडी जिल्लाहरू

दैलेख
जाजरकोट
प्युठान
रोल्पा
रुकुम
सल्यान
सुर्खेत

समूह ४. पश्चिमी तराई

कञ्चनपुर
कैलाली
बाँदिया
बाँके
दाङ
कपिलवस्तु
रूपन्देही

समूह ५. मध्य तथा पूर्वी तराई

नवलपरासी
चितवन
पर्सा
बारा
रौतहट
सर्लाही
महोत्तरी
धनुषा
सप्तरी
सिरहा
सुनसरी
मोरङ
भापा

समूह ६. पश्चिमीपहाडी तथा हिमाली जिल्लाहरू

गोरखा
लम्जुङ्ग
तनहु
अर्घाखाँची
गुल्मी
पाल्पा
स्याङ्जा
पर्वत
बाग्लुङ्ग
म्याग्दी

समूह ७. मध्यपहाडी तथा हिमाली जिल्लाहरू

मुस्ताङ
मनाङ्ग
कास्की
सिन्धुली
रामेछाप
दोलखा

समूह ८. पूर्वीपहाडी तथा हिमाली जिल्लाहरू

सिन्धुपाल्चोक
काभ्रेपलाञ्चोक
नुवाकोट
रसुवा
मकवानपुर
धादिङ्ग

समूह ९. पूर्वीपहाडी तथा हिमाली जिल्लाहरू

ताप्लेजुङ्ग
पाँचथर
संखुवासभा
इलाम
ओखलढुङ्गा
खोटाङ
धनकुटा
उदयपुर
सोलुखुम्बु
भोजपुर
तेह्रथुम

थप जानकारीका लागि सम्पर्क:

खाद्य सुरक्षा अनुगमन इकाई कृषि विकास मन्त्रालय सिंह दरबार, काठमाडौं www.moad.gov.np	राष्ट्रिय पोषण तथा खाद्य सुरक्षा सचिवालय राष्ट्रिय योजना आयोग सिंह दरबार, काठमाडौं www.npc.gov.np/new/eng/index.php	खाद्य सुरक्षा अनुगमन तथा विश्लेषण इकाई संयुक्त राष्ट्र संघ विश्व खाद्य कार्यक्रम पो. ब. नं. १०७, चाकुपाट, पाटनढोका, ललितपुर www.wfp.org/countries/nepal
---	--	---

NeKSAP website: www.neksap.org.np

NeKSAP email: info@neksap.org.np

यो परियोजना युरोपियन युनियनको सहयोगमा संचालित छ । यस बुलेटिनमा प्रकाशित विचारहरूले युरोपियन युनियनको विचारहरूलाई प्रतिबिम्बित गर्दछ भन्ने कुनै जुरी छैन ।